

48.

Kaart L 13

Sint-Hubertuskerk

Delleurlaan – Watermaal-Bosvoorde

🕒 za en zo van 14u tot 18u

🚗 94 (Delleur)

De Sint-Hubertuskerk, gedomineerd door een machtige klokkentoren, werd tussen 1914 en 1937 gebouwd op initiatief van burgemeester Théodore Verhaegen, stichter van de *Université Libre de Bruxelles*. Architect A. Lange-roek koos voor een neogotische stijl en inspireerde zich daarbij openlijk op de kerk van de abdij van Aulne. Als materialen gebruikte hij rechthoekige breukstenen van zandsteen voor de muren en gehouwen steen voor de omlijstingen van de vensters en de bekleding van de steunbogen. In het interieur, dat overvloedig verlicht wordt door de grote spitsboogramen met vensterkruisen en rozetten, is rijkelijk gebruik gemaakt van hardsteen, zowel voor de ontermuren als voor de schachten van de zuilen, de belijning van de gewelven en de omlijstingen van deuren en vensters. De stenen vloer geeft met zijn grijs en zwart dam-bordpatroon een levendig aspect aan het ruime schip waarvan de structuren uiterst verzorgd zijn. Een beeld van de heilige Hubertus siert het hoofdportaal van de kerk.

49.

Kaart K 12

Villa Les Trois Canadas

E. Van Becelaerelaan 160

Watermaal-Bosvoorde

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

🚗 41 (Bien-Faire)

De villa *Les Trois Canadas*, verborgen achter een rij bomen, onderscheidt zich van de vele voorbeelden van eclectisch-pittoreske architectuur die op het einde van de 19de eeuw in Watermaal-Bosvoorde welig tierden. De villa werd in 1905 ontworpen door Alfonse Vasanne, een ondernemer en uitvinder die gespecialiseerd was in gewapend beton. Hij had grote stukken grond gekocht langs de spoorlijn en daarop vijftien woningen gebouwd aan de straatkant en een meer inwaarts gelegen villa die uiteindelijk zijn eigen woning zou worden. Hij gaf de villa het uitzicht van een rustieke vakwerkwoning die onmiddellijk de indruk wekt van een illusionistische architectuur. Een buitengewoon naturalistisch decor in cement en gewapend beton bekleedt drie van de vier gevels. We staan hier voor een woning waarop de technieken zijn toegepast van de rocailleurs-tuin-

architecten die dol waren op een rustiek naturalisme dat gewoonlijk gereserveerd werd voor parken en tuinen. Als dusdanig is deze villa uniek voor het Brussels Gewest. Zuilen die vormd zijn als boomstammen, consoles in de vorm van takken, balustrades met verstrengelde twijgen en andere elementen gaan als het ware op in de vegetatie van de omgeving. De villa, die vandaag is opgesplitst in drie appartementen, heeft zijn oorspronkelijke structuur bewaard evenals een deel van het vroegere decor: geschilderde plafonds, behangspapier, keramiektegels, schrijnwerk van de ramen en sierschouwen.

50

50.

Kaart J 12

Villa Empain (Boghossian-stichting)

Franklin Rooseveltlaan 67
Brussel-Uitbreiding

🕒 za en zo van 11u tot 16u

👤 enkel rondleidingen (groepen van 15 personen) Files mogelijk!

📞 25-94 (Marie-Josée)

In 1930 gaf baron Louis Empain de Zwitserse architect Michel Polak opdracht de plannen te tekenen voor een privéwoning in de prestigieuze wijk van de toenmalige Natieslaan. De baron, een bewonderaar van de moderne architectuur, nam actief deel aan het project en vroeg de architect een woning te ontwerpen die in de lijn zou liggen van het werk van Otto Wagner, Adolphe Loos en Joseph Hoffmann. Het resultaat is een echte parel van art-deco-architectuur. De buitenmuren, volledig bekleed met gepolijst Bavenograniet, zijn voorzien van hoekbeslag in met bladgoud vergulde messing op de hoeken en rond de vensteropeningen. In overeenstemming met de Palladiaanse bouwprincipes organiseerde Michel Polak de villa rond een centrale hal beschenen door een groot bovenlicht en van de ingang gescheiden door een dubbele glazen deur met bronzen omlijsting vervaardigd door kunstsmed Alfred François. Dit

bovenlicht vormt een echte lichtschaat waardoor de rijkdom van de aangevande materialen nog beter tot hun recht komt: Escallemarmer, panelen van gepolitoerd Bubinga-aderhout, Boisjoudan-marmer, 'palu moiré' uit India, manilcarahout uit Venezuela en notenwortelhout. Prachtig siersmeedwerk, glasramen en mozaïeken vervolledigen een uitzonderlijk geheel. De tuin wordt omheind door een sierlijk smeedijzeren hek met ruitmotieven. Het gebouw is vandaag eigendom van de Boghossianstichting die het in zijn vroegere luister hersteld heeft en omgevormd tot een centrum van kunst en dialoog tussen de oosters en westerse culturen. De restauratie van de villa Empain en de bijgebouwen is het werk van de architecten Francis Metzger en Philippe De Bloos. (B 12/07/2001)

Doorlopend rondleidingen van 11u tot 15u30 (laatste toegang). Toegang tot de terrassen, de kelder-verdieping en de hal. Met de medewerking van Korei.

Tentoonstelling met foto's van Georges De Kinder over de restauratie van de villa.

Toegang tot de tentoonstelling "Routes van elegantie tussen het Oosten en het Westen" tegen betaling (10 €, gratis voor kinderen onder 8 jaar, korting voor senioren).

Activiteit

De verborgen materialen van de Emile Van Becelaere laan

De Van Becelaere laan is een opmerkelijke getuige van de verschillende verstedelijkingsfasen van de gemeente. Langs het voorgestelde parcours ziet u oude 'buitenverblijven', villa's in diverse stijlen omringd door grote siertuinen, en een meer bescheiden bebouwing van woningen gelegen op of achter de rooilijn – afhankelijk van de terreinhelling – van een smalle weg die teruggaat tot de tijd toen Watermaal-Bosvoorde nog een landelijke gemeente was. De variëteit en originaliteit van de gebruikte materialen worden in de kijker geplaatst. In de villa "Les Trois Canadas", die uitzonderlijk toegankelijk is, heeft aannemer Vasanne bijvoorbeeld beton gebruikt.

De wandeling begint aan de galerie Verhaeren, waar een tentoonstelling een overzicht geeft van wat er langs het circuit allemaal te zien is.

🕒 zaterdag en zondag om 14u (duur: 2u30)

📍 vertrek : galerie Verhaeren, Grâtesstraat 7 (Espace Delvaux – Keymplein in Watermaal-Bosvoorde – kaart K 12)

📞 17-41-95 (Keym)

Met medewerking van de Espace Mémoire (gemeente bestuur van Watermaal-Bosvoorde) en Hisciwab.

51. Kaart J 11**Kerkhof van Elsene***Boondaalse Steenweg 478 – Elsene*🕒 *za en zo van 9u tot 16u45*🚶 *95-71-72 (Kerkhof van Elsene)*

De gemeente Elsene liet het kerkhof aan de Boondaalse Steenweg in 1877 aanleggen. Edmond Le Graive en Louis Coenraets ontwierpen een straalvormig grondplan vertrekkend van een met cipressen beplante rotonde. Een brede laan die geïnspireerd is op de antieke Via Appia loopt van deze rotonde naar de monumentale ingang. Een tweede rotonde is aangelegd voor het militaire ereperk, omgeven door vier beeldhouwde krijgersfiguren die het werk zijn van de kunstenaars Charles Samuel,

Marcel Rau, Isidore De Rudder en Jules Herbays. Langs de dreven herinneren talrijke monumenten eraan dat de steenhouwerateliers Beernaert (1875), later overgenomen door de firma's Gaudier-Rembaux (1920) en Destrebecq Frères (rond 1947), vlakbij lagen. We vermelden de merkwaardige art-nouveaugrafsteen van de familie Solvay, ontworpen door Victor Horta, evenals talrijke graven in hardsteen en graniet in diverse kleuren van onder meer generaal Boulanger, schrijver Charles De Coster, de schilders Antoine Wiertz en Marcel Broodthaers, de violist Eugène Ysaÿe en de architecten Victor Horta, Paul Saintenoy en Jules Brunfauf.

Wandeling “Hardsteen en graniet op het kerkhof van Elsene” (zie kadertekst hiernaast).

51

Wandeling **Hardsteen en graniet op het kerkhof van Elsene**

Deze wandeling gaat in op de twee meest gebruikte steensoorten op het kerkhof van Elsene, evenals aan hun diverse verschijningsvormen: tegel, sarcofaag, blaasbalg, obelisk, grafzuil en ciborie,...

Tot aan de Eerste Wereldoorlog werden de meeste grafstenen vervaardigd in hardsteen. Sommige waren versierd met pilasters, zuiltjes, tabletten, enz. Na 1918 lag de firma Beernaert, die tegenover het kerkhof gevestigd was, aan de oorsprong van een nieuwe mode, namelijk graniet dat ze eerst uit Schotland importeerde, nadien uit Zweden, Beieren en de Vogezen. Zorgvuldig polijsten accentueert de natuurlijke tinten – roze, grijs, rood, groen – van graniet en doet de textuur volledig tot zijn recht komen. Behalve plaats van herinnering en bezinning, is het kerkhof van Elsene ook een plek die rijk is aan ontdekkingen op ambachtelijk, architecturaal en artistiek gebied.

🕒 *zaterdag om 14u en 15u30 (duur: 1u15)*

📍 *vertrek: ingang van het kerkhof, Boondaalse Steenweg 478 in Elsene – kaart J 11*

🚶 *95-71-73 (Kerkhof van Elsene)*

Enkel in het Frans

Met de medewerking van de Dienst Stedenbouw en Erfgoed van de gemeente Elsene.

52. Kaart I 11 **Palais de la Folle Chanson***Generaal Jacqueslaan 2 – Elsene*🕒 *enkel za van 10u tot 18u*🚶 *enkel rondleidingen (groepen van 15 personen)*🚶 *23-24-25-94 (Buyl)*🚶 *71 (Buyl)*

Antoine Courtens liep verschillende stages in Parijs, Lyon en in enkele Duitse steden en volgde tevens een opleiding bij Victor Horta in de periode dat die het Paleis van Schone Kunsten in Brussel aan het bouwen was. In de loop van 1928 zou hij zowel het hotel Haerens als het *Palais de la Folle Chanson* realiseren. Voor dit laatste gebouw maakte hij behendig gebruik van de hoekligging door op de hoek zelf een rotonde te plaatsen die opvallende wijze bekroond wordt door een ster-vormig gedeelte met daarop een koepel. De gevels met hun talrijke rijen vensters geven uit op de Generaal Jacqueslaan en op de Lied der Sotternieënlaan, waaraan het gebouw zijn naam dankt. Bovenaan en onderaan zijn de gevels voorzien van loggia's, wat resulteert in een spel van in- en uitspringende partijen, typisch voor de

52

art-decostijl waarvan Courtens een aanhanger was. De hal, versierd met een marmeren vloer van Gris Saint-Anne en Gris des Ardennes, vergulde travertijn op de muren, lantaarns in matglas, siersmeedwerk en stalen radiatorkasten, getuigt van de verfijnde decoratie die overal in het interieur aanwezig is.

(B 08/08/1988 en 25/10/2001)

Doorlopend rondleidingen. Met de medewerking van Pro Velo.

53.

Kaart I 11

Abdyk Onze-Lieve-Vrouw Ter Kameren

*Terkamerenabdij
Elsene/Brussel-Uitbreiding*

 *za van 9u tot 12u
zo van 11u tot 18u*

 *94 (Abdyk), 23-24-94
(Ter Kameren-Ster)*

 71 (Geo Bernier)

In het begin van de 13de eeuw begonstige Hendrik I, hertog van Brabant, de stichting van een abdyk voor vrouwen die zich in 1232 aansloot bij de Cisterciënzerorde. Door talrijke schenkingen werden het domein en de gebouwen van de abdyk voortdurend uitgebreid. De kerk gaat terug tot de 14de eeuw. Het koor dat van voor 1350 dateert, is wellicht het werk van de hertogelijke meester-metselaar Adam Gheerys, terwijl het brede schip in blokken van Lediaanse ijzrandsteen pas op het einde van de eeuw werd voltooid. Het aan de kerk palende

klooster bevat zelfs enkele overblijfselen die wellicht 13de-eeuws zijn. De later bijgebouwde Sint-Bonifatiuskapel is opgetrokken in steen van Vilvoorde en Diegem. De kapel van het Heilig Sacrament, die nog ouder is dan de kerk, heeft zijn stenen spitsbogen bewaard op een bakstenen gewelf. Op de gewelfsleutel is een abdis afgebeeld die op haar kruis staf leunt terwijl de consoles versierd zijn met afbeeldingen van een aap, een zee-meermin en een leeuw of wolf die een lam verslindt. Dankzij haar rijkdom kon de abdyk in de 18de eeuw naast de bewaarde middeleeuwse kern een nieuw gebouwencomplex laten oprichten, waaronder de elegante abdiswoning die rond een geplaveid binnenplein ligt en toegankelijk is langs een monumentale ingangspoort. In dezelfde periode kreeg de kerk ook een barok portaal van hardsteen. (B 30/06/1953 en 06/05/1993)

**Vertrekpunt van de wandeling
“Langs de kant van de Louizalaan
en de abdyk van Ter Kameren:
steen in al zijn staten...” (zie
kadertekst hieronder).**

Wandeling

**Langs de kant van de Louizalaan
en de abdyk van Ter Kameren:
steen in al zijn staten...**

Bij een chique wijk horen edele materialen. Natuursteen is in dit stadsdeel dan ook prominent aanwezig. De Ter Kamerenabdij en haar tuinen en terrassen, de elegante gevels langs de omliggende lanen, de vroegere tolhuisjes, de originele verwerking van marmer of straatstenen vormen een zeer gevarieerd parcours waarvan natuursteen het haast vanzelfsprekende decor vormt!

 zaterdag en zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)

 *vertrek: onder de portiek van de Ter Kamerenabdij
(kant Munsterstraat) in Brussel – kaart I 11*

 94 (Abdyk), 23-24-94 (Ter Kameren-Ster)

 71 (Geo Bernier)

 *reserveren verplicht op nr. 02/673.18.35 (maandag tot
vrijdag van 10u tot 17u). Maximum 25 personen per
wandeling. Enkel in het Frans.*

Met de medewerking van Bus Bavard.

Wandeling

**De vijvers van Elsene:
tussen art nouveau en art deco**

De wijk van de vijvers van Elsene bevat een uitzonderlijk overzicht van architecturale realisaties, gaande van het einde van de 19de eeuw tot het Interbellum, waarin art nouveau, art deco en modernisme elkaar opvolgen. De zeer verzorgde gevels tonen de diversiteit aan mogelijkheden om steen te bewerken en toe te passen in de architectuur.

 zondag om 10u, 10u30, 13u30 en 14u30 (duur: 2u)

 *vertrek: op de hoek van de Vilain XIV-straat en de
Meerstraat in Elsene – kaart I 10*

 *reserveren verplicht op nr. 02/219.33.45 (maandag tot
vrijdag van 10u tot 15u). Maximum 25 personen per
wandeling. Enkel in het Frans.*

**Met medewerking van het Atelier de Recherche et
d'Action Urbaines (ARAU).**

54.

Kaart I 9

Établissements Demeuldre

G. Lorandstraat 24-26 – Elsene

🕒 za en zo van 10u tot 18u

🚗 34-38-80-95 (Italie)

In de grote uitstalramen van de *Établissements Demeuldre* langs de kant van de Waverse Steenweg 141-143 kan men een uitgebreid assortiment van hoogwaardig steengoed, porselein, faïence en kristal bewonderen. Maar door dezelfde ramen ziet men ook een winkelinterieur zoals er aan het begin van vorige eeuw zeer veel waren. Ondanks latere modernisering zijn de lambriseringen en de borden in geverniste keramiek bewaard gebleven, waaronder drie opmerkelijke allegorieën de aandacht trekken: *l'Harmonie, la Couleur en la Mesure*, in 1897 vervaardigd door Isidore De Rudder. Het was een manier om het vakmanschap te illustreren van de

voormalige *Etablissements Vermeren-Coché-Demeuldre* die tot in 1953 actief zijn gebleven en de opvolgers waren van een manufactuur van decoratief porselein en aardewerk die in 1815 op dezelfde plaats was opgericht door de heren Windish en Faber. Deze producten, vervaardigd in gebouwen die nu niet meer bestaan, werden nadien tentoongesteld in een zaal die in 1874 werd gebouwd en uitgeeft op de Georges Lorandstraat. Deze zaal bestaat nog altijd, net als de huidige winkel die in 1905 het licht zag en kan bogen op een opmerkelijke gevel met een mooi polychroom decor. (B 26/06/1997)

Uitleg en tentoonstelling over de geschiedenis van het gebouw.

Demonstraties restauratie van porselein.

54

Wandeling

Natuursteen in de wijk van de vijvers van Elsene

Deze wandeling, die vertrekt aan de Gedachtenissquare, toont ons de wijk van de vijvers van Elsene met als specifieke invalshoek het gebruik van natuursteen en de vervangproducten ervan. De klemtoon ligt op de diversiteit van de gebruiksvormen en toepassingen: steen als bouw materiaal, gevelbekleding en versiering maar ook als materiaal van beeldhouwer en rocailleur.

Speciaal voor deze gelegenheid wordt ook een geïllustreerde wandelkaart uitgegeven met een aantal realisaties die representatief zijn voor het thema steen.

🕒 zondag om 14u en 15u30 (duur: 1u15)

📍 vertrek: Gedachtenissquare (tussen de twee vijvers) in Elsene – kaart I 10

🚗 71 (Vijvers van Elsene)

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Dienst Stedenbouw en Erfgoed van de gemeente Elsene.

Fietstocht

Materialen van art nouveau tot art deco

Elsene en Ukkel bezitten opmerkelijke architecturale realisaties uit de periode van de art nouveau en het interbellum zoals burgerwoningen, herenhuizen, appartementsgebouwen maar ook school-, ziekenhuis en kloostercomplexen. Elke periode had haar eigen materialen die bouwkundige innovaties mogelijk maakten. Deze fietstocht onderzoekt de evolutie van de bouwtechnieken en de gebruikte materialen aan de hand van deze twee bouwstijlen.

🕒 zaterdag en zondag om 14u (duur: 3u30)

📍 vertrek: Fietsershuis, Londenstraat 15 in Elsene – kaart H 9

🚗 lijnen 2-6 (Troon)

🚗 21-27-34-38-54-64-80-90 (Troon)

📞 reserveren verplicht op nr. 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximum 20 personen per vertrek. Mogelijkheid om fietsen te huren aan het vertrekpunt (8 €), enkel op zaterdag (op zondag moet u uw eigen fiets meebrengen).

Met de medewerking van Pro Velo.

55.

Kaart H 10

Hotel Wielemans

Defacqzstraat 14
Brussel-Uitbreiding

🕒 za en zo van 10u tot 17u30

👥 toegankelijk voor groepen van maximaal 25 personen

📞 94 (Defacqz)

Achter een massieve en vrij strenge gevel, geïnspireerd op de traditionele Spaanse architectuur, verborgt het Wielemanshuis een vrolijke en kleurrijke interieurdecoratie bestaande uit 5.000 keramiektegels. Deze tegels werden per boot uit Spanje aangevoerd om de sfeer op te roepen van de Andalusische patio's waar de opdrachtgevers, het echtpaar Yvonne en Léon Wielemans, erg veel van hielden. Het gebouw werd in 1926 naar de geest van de tijd opgevat in art-decostijl. Léon Wielemans, bedrijfsleider van de gelijknamige brouwerij, vertrouwde het

huis van zijn dromen toe aan architect Adrien Blomme, bekend als ontwerper van onder meer brouwerij Wielemans-Ceuppens en bioscoop Métropole. De meeste kamers geven uit op een elegante en overvloedig verlichte patio die uitkijkt op de tuin. Deze ruimte kreeg een aantrekkelijke polychrome decoratie, verrijkt met siersmeedwerk en schrijnwerk. Het Wielemanshuis, eigendom van de verzekeringsmaatschappij Generali Belgium, doet momenteel dienst als locatie van de evenementenorganisatie Edificio. (B 22/09/1994)

Doorlopend rondleidingen. Met de medewerking van Korei.

56.

Kaart H 10

Heilige Drieuldigheidskerk

Drieuldigheidsvoorplein
(Baljuwstraat) – Elsene

🕒 za van 10u tot 18u
zo van 12u15 tot 18u

📞 81 (Drieuldigheid)

📞 54 (Drieuldigheid)

De barokke voorgevel van de kerk die in 1620 ontworpen werd door architect J. Francart is afkomstig van de vroegere augustijnenkerk op het De Brouckèrplein. Deze kerk werd in 1814 buiten gebruik gesteld en omgevormd tot protestantse kapel. Nadien diende ze achtereenvolgens als hospitaal, tentoonstellingsruimte en postkantoor. Bij de sloop van de kerk in opdracht van de stad Brussel werd de voorgevel in Grimbergse steen en Gobertangesteen geschonken aan de kerkfabriek van de Drieuldigheidskerk. Architect

56

57

Jules-Jacques Van Ysendijck bouwde de gevel steen voor steen weer op en voegde er een neobarok schip aan toe. De werken begonnen in 1893 en de eerste glasramen werden geplaatst tussen 1897 en 1898. Fernand Symons vervolledigde de kerk met een transept en koor in 1907. In het interieur zijn de voet, de schacht en het kapiteel van de zuilen van steen en in de stenen vloer van de kerk zijn grafstenen zichtbaar. Een monolithisch blok marmer uit Skyros van bijna tien ton vormt het hoofdaltaar. Deze steengroeve die reeds in de Oudheid ontgonnen werd, was geliefd om zijn marmer met grotere aders dan de marmersoorten in onze streken. Het linkerzijaltaar is trouwens samengesteld uit verschillende soorten marmer. (B 10/11/1955)

Uitleg over de geschiedenis van de kerk en de aanwezige edele materialen (natuursteen en marmer).

57.

Kaart G 11

Kerk van Maria-Boodschap

Georges Brugmannplein – Elsene

🕒 za van 10u tot 18u
zo van 11u tot 18u

🚶 92 (*Darwin*)

🚌 60 (*Georges Brugmann*)

Op het Brugmannplein, niet ver van de gelijknamige laan, staat een imposante kerk die tussen 1932 en 1934 gebouwd werd naar de plannen van architect Camille Damman (1880-1969). De Maria-Boodschapkerk is uitgewerkt in een neoromaanse vormentaal die in bepaalde opzichten overeenkomsten vertoont met de principes van de art deco. De vensters en het portaal met getrapte omlijstingen vertonen de typische rondboogvorm van de romaanse kerkbouw. De hoge smalle vensters van de klokkentoren doen denken aan de lisenen of Lombardische bogen die

typisch zijn voor deze stijl. Zowel de buiten- als binnenkant wordt verlevendigd door geslaagde combinaties van metselwerk. In de zijbeuken bemerken we vier biechtstoelen en een marmeren bidstoel, alle in art-decostijl, creaties van architect Julien De Ridder (1891-1963) uit 1937. Sinds eind 2008 worden de bovenste glasramen van de kerk vervangen – momenteel reeds 15 van de 23 – door glasramen ontworpen door Jan Goris rond het thema van de mysteries van de Heilige Maagd aan wie de kerk gewijd is.

Rondleidingen op zaterdag om 15u en zondag om 11u30.